

29 juni 2022

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Arbeidsmarktinformatie: essentieel op allerlei momenten En dat worden er steeds meer, die piketpalen...

1 Inleiding

Het zou ons geen enkele moeite moeten kosten om heel veel pagina's te vullen met allerlei beschouwingen over hetgeen nu gaande is op de arbeidsmarkt. We laten dit echter maar gewoon aan alle andere media over, om knelpunten, uitdagingen en tegenstrijdheden in de vraag naar werkrachten en het aanbod dat daarvoor nodig is, onder het vergrootglas van een grote glazen bol te leggen. Hoewel, aan het eind doen we toch maar twee mogelijk opmerkelijke duiden in de discussie om de dynamiek te schetsen.

Het gaat hierbij in deze nieuwsbrief evenwel, met grove penseelstreken geschetst, om de sterk groeiende noodzaak om meerdere keuzemomenten te beschrijven en te benoemen. Er moeten steeds vaker in een mensenleven duidelijke piketpalen worden geslagen voor het nemen van beslissingen die nadrukkelijk van wezenlijk belang zijn voor het vervolgtraject in iemands leven, op korte en langere termijn. Daarvoor is nadrukkelijk allerlei informatie over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt nodig, in een vormgeving die kan worden gezien als maatwerk. Die noodzaak nemen we hier mee, mede in combinatie met het inbedden ervan in een pakket met zaken die voor een keuze nodig zijn en het kunnen inschatten van allerlei gevolgen ervan.

We pakken echter nu als voorbeeld de fase mee tussen groep 8 van de basisschool en het moment dat er met een diploma op zak verderop in het jonge leven aan de slag wordt gegaan. Daarna zullen er nog steeds vele ingrijpende keuzes moeten worden gemaakt, maar dat is gespreksstof van een andere orde. Voor die discussie over die eerste levensfase waarin consequenties aan het volgen van leerwegen zijn verbonden, zal eind dit jaar een studiedag worden gehouden, zo hebben we begrepen van een aantal collega's in ons netwerk. We zullen daarover gaan rapporteren, als het allemaal fysiek in orde komt, en als we een bijdrage van onze kant kunnen leveren.

2 Wat is het met die arbeidsmarkt... voor jongeren...

De arbeidsmarkt is een abstract begrip voor veel jongeren. Het is een plek waarvoor vrijwel altijd om allerlei redenen een formele opleiding nodig is, met een erkend diploma, om een 'erkende' start te kunnen maken. Op een gegeven moment kan en mag er ook sprake zijn van het aanvullen ervan met allerlei vormen van ervaring die in een relevante context wordt opgedaan, mede in combinatie met scholingstrajecten, als persoon en als werkende. Maar een diploma lijkt toch nog steeds de norm te zijn, om de basis te leggen voor later.

Het denken hierover levert beelden op, met zaken die een rol spelen bij iemand die als opgroeiende en sociaal sterker wordende jongere bezig is met het nadenken over het volgen van opleidingen om daarmee een keer ergens aan de slag te kunnen gaan. Versimpeld lijkt het ons nu vooral te draaien om de drie volgende factoren bij het afwegen om iets al dan niet meer te doen aan scholing:

- Status
- Beroep
- Geld.

Die zaken hebben allemaal op een of andere wijze met elkaar te maken, via de koppeling aan het niveau van de opleiding die al dan niet in het verschiep ligt. Loodgieter zijn met een universitaire opleiding is niet een combinatie die wordt nagestreefd en ook de status van het beroep niet zal

verhogen. In Duitsland doen ze dat juist wel voor mbo'ers die de kans krijgen om op niveau 5 een heel specialistische verdieping – en dus juist niet een verbreding – te realiseren, om aldus te worden gezien als iemand met heel veel aantoonbare kennis van zaken. Zo iemand mag zich dan 'Meister' noemen, in het Engels 'Master of Crafts'.

Op die manier kan ook voor die doelgroep de status worden 'opgekrikt', parallel aan hetgeen gebeurt op de hogescholen waaraan veel jongeren in Duitsland volgens het werkveld te academisch worden opgeleid – maar wel de status van Bachelor kunnen verwerven. Het gekke is overigens dat diverse Duitse hogescholen nu vechten om deze studenten, om ze binnen te halen voor een echte professionele bachelor, want in veel regio's bestaat een schreeuwende behoefte aan meer hoger opgeleiden. Zo heeft de gemeente Hamburg veel geld beschikbaar gesteld voor het oprichten van een Vocational University... verbonden aan een hogeschool, om het bedrijfsleven te ondersteunen. Hoe opmerkelijk kan het zijn, als er zo toch in het wilde weg allerlei initiatieven op jongeren en werkenden worden losgelaten...

3 Piketpalen slaan – te beginnen na de basisschool

We willen dus stilstaan bij het maken van keuzes, gewoon omdat het moet binnen een leerloopbaan. Veel van de aandacht daarbij is in de afgelopen decennia uitgegaan naar het vervolg na de basisschool, met een start in het vmbo (incl. mavo), havo of vwo. Daarbij wordt gesteld dat op dat moment eigenlijk veel onomkeerbaars in gang wordt gezet, met het 'bestempelen' van de leerlingen die kennelijk niet mogen gaan doen wat de omgeving ervan verwacht. Het betreft vooral de 'status' en niet zozeer het 'geld'. Met een zo hoog mogelijke opleiding zal iemand, zo stelt men, als het ware vanzelf uitkomen bij een beroep waarmee het schip met geld kan gaan binnenvaren.

De gegevens over de arbeidsmarkt zijn aan het eind van de basisschool best interessant om in ogenschouw te nemen. Maar ja, als de ambities reiken tot en met een universitaire Master moet er wel een termijn van tien jaren in acht worden genomen. Dat is niet te doen, zeker met de ervaringen die de laatste tijd zijn opgedaan in de economie, steeds meer in de internationale context.

Maar naast de discussie over het al dan niet kunnen beginnen aan een voortgezette opleiding die de direct betrokkenen tot tevredenheid stemt – en waarbij de leerling vaak toch nog een soort speelbal is van emoties die worden geuit in de omgeving, want veel ontwikkelingspsychologen stellen dat dit soort sterke afwegingsprocessen niet altijd voor de volle honderd procent aan het kind zelf besteed zijn – gaat het min of meer om twee vervolgtrajecten:

- De leerweg volgen die min of meer zich logisch in verticale zin ontplooit en ook zonder al te veel hobbels kan worden afgelopen.
- Zoeken naar stapelmogelijkheden als er vanaf het begin dan wel onderweg signalen komen dat overstappen naar een andere leerweg beter is en ook haalbaar is.

Bij de eerste optie moet dus worden meegenomen dat er een moment is waarop het hoogst haalbare (in die situatie) is bereikt en het gaan werken een lonkende optie is. Er kan bijvoorbeeld door iedereen na de basisschool in negen (9) jaren een diploma in het hoger onderwijs worden behaald: via vmbo, mbo en Ad, via havo en hbo-bachelor resp. via vwo en wo-bachelor. Dan zijn er uiteraard vervolgens weer allerlei studie-openingen beschikbaar, maar die negen jaren vormen een soort tijdlijn om als referentie te gebruiken.

Bij de tweede optie is het nog steeds zo dat stapelen worden beschouwd als het al gaandeweg een diploma op een hoger niveau nastreven, maar dan wel eindigend in het wetenschappelijk onderwijs. Zo zal een vmbo-schooladvies eerder worden gezien als een blokkade voor een snelle route naar een wo-master dan de kans om een sterke en in aanzien staande beroepsopleiding te gaan doen, en met een Ad-diploma ook op hbo-niveau aan de slag te kunnen gaan. Van vwo-2 naar havo-3 en dan het mbo is ook een kwestie van stapelen, om aldus in te spelen op een huidige situatie en hetgeen op de wat langere termijn het beste voor iemand is.

Maar goed, informatie over de arbeidsmarkt sec, als het gaat om baanopeningen met bepaalde opleidingen, is in dit kader niet relevant. Dit staat los van de beweging die gaande is en waarbij het streven naar steeds meer hoger opgeleiden de werkgevers de opening biedt om mensen aan te nemen voor werkzaamheden waarvoor eerder nog bij een wat lager diploma van een best-fit sprake was. Anders gezegd, met de noodzaak om competenties op een hoger niveau te hebben hoeft er steeds vaker niet een volledig diploma te worden behaald. Er kan steeds vaker worden volstaan

met het verwerven van beroepsgerichte certificaten, is de verwachting – en dat is een andere discussie waard.

4 Meer paaltjes en keuzemomenten – begeleiders nodig

Wat de geschetste leerlijnen hierboven met elkaar gemeen hebben, is de groeiende noodzaak om bij de keuzemomenten als kiezende en de daarbij betrokken ‘mee-denkers’ te beschikken over het juiste palet aan informatie. Die gegevens moeten dan wel in de juiste, hanteerbare en behapbare formats beschikbaar zijn. Als een keuze uiteindelijk is gemaakt, moet het gevoel overheersen dat de afwegingen alles bij elkaar tot een optimalisatie van de vervolgmogelijkheden hebben geleid.

Tevens moet helder zijn wat op de korte termijn niet mogelijk als het gaat om eventueel te stellen doelen, denkend aan zaken als het kiezen van een profiel of bepaalde vakken. In combinatie daarmee dient er een scenario te zijn opgesteld met betrekking tot het zo nodig toch kunnen overstappen naar een leertraject waarbij dat alternatief een rol speelt. Herstellen, repareren, laat-bloeien, van gedachten veranderen... het moet binnen een flexibel onderwijssysteem gewoon kunnen. Niet dat alles zomaar willekeurig op elk moment een optie is maar wel als er een ‘scharnier’ in het systeem in aantocht is. Laten we dat een ‘piketpaal’ noemen.

Net zoals is gesteld bij de keuze aan het eind van de basisschool, moet bij elke piketpaal in de gaten worden gehouden dat het gaat om jongeren. Ze denken meer en meer dat alles kan, mag en binnen handbereik ligt, en dat ze op allerlei regelingen een volledig persoonlijk recht kunnen uitoefenen. Het leven is evenwel niet maakbaar als het gaat om het uitzetten van een loopbaan, al zijn er voldoende ‘kapers op de informatieve kust’ die jongeren laten denken dat het een kwestie is van ‘even het netwerk aanspreken’.

Dat betekent dus dat de gebundelde informatie die wordt gebruikt om keuzes te maken voor een vervolgstudie, objectief, helder en realistisch is en ook wordt ingezet en gehanteerd. Daarvoor zijn binnen het onderwijs zelf begeleiders, mentoren, schooldekanen en andere functionarissen beschikbaar maar tevens zien we vooral ook allerlei goedwillende en niet-objectieve ‘adviseurs’ in de nabijheid om informatie in een gewenste vorm te gieten en te presenteren. Ga er dan maar eens als jongere aanstaan om er topkwaliteit-chocolade van te maken.

Een gedachte die al langer speelt is in voorkomend geval een onafhankelijke beoordeling van een keuzesituatie, met een goed onderbouwend advies, een plek in het proces te geven. Vroeger waren er allerlei mogelijkheden om keuzepsychologen in te schakelen door onderwijsinstellingen maar die zijn alleen naar maar voor veel geld om adviezen te vragen. Ook wordt het dan als een bijzondere aanpak gezien, om te komen tot een gewenst vervolg.

Maar is het dan niet mogelijk om een paar procent van het onderwijsbudget te gebruiken voor het onderhouden van regionale netwerken met ‘studie-coaches’. Zij moeten in staat zijn om een breed beeld te hebben bij het schetsen van mogelijkheden in het algemeen en deze te koppelen aan de individuele opties in het bijzonder. Het voorkomt waarschijnlijk veel onnodige leer-omwegen, los van alle frustraties die aan correcties van de keuzes zijn verbonden. Dat daarmee ook behoorlijk veel geld valt te besparen en de betrokkenen sneller op hun plek zitten om een carrière op te bouwen, is zeker uit te rekenen, door anderen maar even. Tijdens de studiedag aan het eind van het jaar, even eerder in deze nieuwsbrief genoemd, worden hiervoor scenario’s op tafel gelegd.

5 Een aantal piketpalen

Een aantal keuzemomenten waarbij piketpalen zijn te slaan en studiecoaches zeker zijn in te schakelen – op een verder uit te zoeken wijze – is, zonder volledig te kunnen zijn:

- Overgang basisschool naar voortgezet onderwijs (vmbo – havo – vwo)
- Eind eerste jaar in het voortgezet onderwijs (denk aan brede scholengemeenschappen)
- Van vmbo naar mbo dan wel havo-4
- Van havo-3 naar havo-4 dan wel mbo
- Van vwo-4 naar vwo-5 dan wel havo-4
- Van mbo naar Ad dan wel Bachelor
- Van havo naar Ad, Bachelor dan wel vwo
- Van vwo naar wo dan wel hbo
- Van Ad naar de arbeidsmarkt dan wel de Bachelor

- Van hbo-bachelor naar de arbeidsmarkt dan wel een hbo- of wo-master
- Van hbo-bachelor naar een wo-master
- Van wo-master naar een post-master of een promotietraject.

6 Arbeidsmarkt-gegevens – maatwerk en dynamisch – op meerdere momenten...

Veel van de arbeidsmarktvoorspellingen in relatie tot het hbo en wo zijn opgehangen aan het behalen van een diploma en het maken van een keuze van een profiel (havo of vwo) of van een leerweg met allerlei keuzemogelijkheden (mbo). Daarbij draait het om trends en de vraag naar afgestudeerden over gemiddeld zeven jaren, ook de kansen met een diploma op een lager niveau.

Echter, het werkveld is in rap tempo nog dynamischer aan het worden, met allerlei consequenties voor de relevantie van opleidingen op de zeer korte, middellange en wat verder in de toekomst gelegen termijn. Het betekent dat het handig zou zijn als bij het naderen van een piketpaal in ieder geval voldoende informatie beschikbaar is over de kansen op werk (en doorgroeimogelijkheden) bij het gaan werken met het behaalde papiertje of bij het gaan zetten van een volgende stap. Zeker als daarbij meerdere opties openstaan, is het handig om die gegevens bij de hand te hebben.

Als deze aanpak zou worden omarmd door de beleidsmakers, is te bezien welke organisaties de krachten gaan bundelen. Het ROA doet aan trends, het UWV beziet allerlei bewegingen in de komende periode, onderwijsinstellingen merken in hun contacten met bedrijven in welke richting een bepaalde vraag zich ontwikkelt, uitzendorganisaties hebben duidelijk zicht op specifieke zaken als er zich plotselinge bewegingen voordoen in de vraag naar mensen, beroepsverenigingen en branches verkennen met hun eigen scholingstrajecten ook de dynamiek in allerlei sectoren, en zo zijn er wel meer netwerken en organisaties in te schakelen.

Als we het dan toch zouden moeten hebben over de toekomst van het hbo en de positionering ervan in het krachtenveld van het hoger onderwijs... waarom dan niet veel meer dan nu het geval is de buitenwacht wijzen op het kunnen laten eindigen van leerwegen op een moment dat iemand zo optimaal mogelijk aan het werk kan gaan. Dan kun je het hebben over aspecten zoals: Het diploma heeft een duidelijke waarde, er zijn aanvullende kansen voor alumni, het verder gaan voor een hogere graad op een later moment kan flexibel gebeuren en maatwerk in relatie met formele trajecten valt in een goed vat te gieten. Het is maar een suggestie, om die insteek te kiezen...

Nog even samengevat: Zorg voor meer processen die de keuze bij piketpalen kunnen ondersteunen, met het kunnen onderbouwen van de voortzetting en het meegeven van alternatieven in een latere fase, om in combinatie met gegevens over de arbeidsmarkt op allerlei soorten lengtes van termijnen te zoeken naar deze vorm van 'jong-leven-ontwikkelen'.

7 Twee interessante gedachten over de arbeidsmarktontwikkelingen van nu

Ter afsluiting nog iets om maar gewoon mee te geven, In de afgelopen weken konden we namelijk tijdens allerlei sessies over hetgeen zich afspeelt op de arbeidsmarkt vernemen hoe onorthodoxe benaderingen zijn te gebruiken – naast alle beschouwingen en publicaties in de media, ook van de overheid waarbij denkt aan een soort ingrijpen in de 'marktwerking'. Ook is het dan van belang om realistisch te zijn en te blijven, om niet overhaast te werken te gaan met het her-inrichten van ons onderwijssysteem voor de korte termijn. Trends, dus leren van het verleden, zijn nog steeds cruciaal en dienen derhalve in het oog te worden gehouden.

Hier geven we een tweetal voorbeelden van specifieke gedachten. Ze zijn niet nieuw, zeker niet origineel maar in het kader van deze nieuwsbrief best interessant om te noemen.

1

Er is nog een duidelijke hoeveel verborgen arbeidspotentieel in ons Nederland. Er is al veel gezegd en geschreven over het percentage deeltijders, zeker in sectoren waar nu veel vraag naar werkrachten is. Daarbij wordt gesteld dat als iedereen die nog meer kan gaan werken, meer uren gaat draaien, het tekort er simpelweg niet meer zal zijn. Maar daarbij wordt aangetekend dat de prikkels om dit te gaan doen, onvoldoende zijn en niet voor de gewenste situatie zullen gaan zorgen. De overheid heeft al gesuggereerd dat in gevallen waarbij mensen meer gaan werken, het niet mag gebeuren dat ze vervolgens uit allerlei regelingen vallen en aan het eind van de maand zelfs minder of maar een klein beetje meer overhouden.

Wat is dan wel een prikkel? Nou, de inflatie zit zo rond de 9%. De lonen gaan misschien wel omhoog maar vaak niet meer dan 4%. Wat let mensen om 5% meer te gaan werken, en op die wijze de kloof die bij de koopdracht is ontstaan, te gaan dichten... en de vraag naar arbeidskrachten sterk te verlagen...

En als straks alles weer is genormaliseerd en iedereen het uitgavenpatroon aan een verminderde koopkracht heeft aangepast, kan er altijd weer worden besloten om wat minder te gaan werken. Of zoiets.

2

Er is al in kritische kringen gesteld dat er wel vraag is naar werkkrachten in allerlei sectoren, maar dat deze behoefte is gebaseerd op een aantal bijzondere gronden. Anders gezegd, er is teveel vraag naar menskracht om gewoon en normaal gesproken aan het reguliere aanbod te voldoen. Dat zou betekenen dat er sprake is van een vertekend beeld voor de wat langere termijn, zodanig dat het niet verstandig zou zijn om daarop een keuze voor een bepaalde opleiding te gaan baseren.

Een aantal signalen die mogelijk op dit scenario wijzen:

- Bedrijven verhogen niet of nauwelijks hun prijzen (tarieven) en hopen dat anderen dat wel doen en straks zich moeten terugtrekken uit de markt – om dan zelf te overleven en hogere inkomsten te kunnen gaan genereren;
- De schulden (steun overheid, leningen, uitgestelde btw en vennootschapsbelasting) moeten wel worden terugbetaald en zich failliet laten verklaren is strategisch gezien zeker geen optie;
- Veel overheidsorganisaties hebben nog steeds behoorlijk wat menskracht achter de hand, voor het geval dat er weer iets misgaat; dat is zeker het geval in de gezondheidszorg – alwaar ze nu ook veel steentjes kunnen bijdragen, gelukkig;
- De overheid heeft de afgelopen tijd veel extra miljarden uitgetrokken voor allerlei sectoren, maar die zullen niet leiden tot structurele banen en werkzaamheden; de werkgevers zijn erg voorzichtig als het gaat om de werkgelegenheid in de periode erna;
- De inflatie en andere bijkomende zaken leiden tot een zeer terughoudend handelen in allerlei sectoren, maar om te voorkomen dat er weer mensen moeten worden aangetrokken als het met de economie de goede kant opgaat, houdt men voor cruciale posten en werkzaamheden mensen in dienst;
- Er zijn allerlei sectoren die op dit moment vrijwel volledig draaien op basis van 'vouchers', dus op het inzetten van reserveringen die in de afgelopen jaren al zijn gemaakt en betaald. De extra inkomsten zijn daardoor erg laag en zijn vaak niet voldoende om alle extra kosten te dekken. In de entertainment-sector is keihard te zien dat veel nieuwe voorstellingen heel slecht verkopen en het publiek zich om allerlei redenen aan het terugtrekken is – om mogelijk niet snel weer zal terugkeren. Die situatie heeft effect op allerlei aanverwante sectoren;
- Bedrijven die willen overleven en derhalve meer loon en andere zaken gebruiken om mensen aan te trekken, zijn zeer gevoelig voor allerlei 'klappen' als de economische situatie zal gaan normaliseren;
- Zelfstandigen hebben last van de afwegingen die opdrachtgevers maken bij het inhuren en inschakelen van tijdelijk personeel, als niet helder is wat aan het eind van de rit de totale kosten zullen zijn.

Het zal ook gaan om een combinatie van deze signalen, zeker in bepaalde sectoren voor de dienstverlening. Maar de meest belangrijke conclusie hierbij is dat totaal niet is in te schatten wat de effecten van dit ondernemende gedrag is. Dat wil ook zeggen dat leerlingen die nog onderweg zijn naar een vervolgopleiding lastig kunnen worden ondersteund in het maken van een keuze.